

FİKRİ VE SINAÎ MÜLKİYET HAKLARI: TANIMI, TARİHSEL GELİŞİMİ ve GOÜ'LER AÇISINDAN ÖNEMİ*

Alkan SOYAK

MÜ. İİBF. İktisat Bölümü, Öğretim Üyesi

Özet: En genel anlamıyla fikri mülkiyet koruması, fikri çaba ve zekânın ürünlerini devlet otoritesiyle korumayı amaçlayan ve yaratıcılarına ürünlerini belirli bir süre kullanma ayrıcalığı tanıyan hakları içermektedir. Gelişmiş Batı toplumlarında bu hakları korumaya yönelik kurumsal nitelikli arayışların tarihsel kökenlerini 14 ve 15. Yüzyıla kadar götürmek mümkündür. Özellikle 19. Yüzyıla gelindiğinde teknolojik buluşların iktisadi ve sosyal hayattaki etkileri ulusal sınırları aşma eğilimine girdiğinden, sanayileşmesini tamamlama aşamasında olan Batı ülkelerinin bu alandaki kazanımlarını korumak amacıyla uluslararası işbirliği çabalarına yönelmesi söz konusu olmuştur. *Uluslararası anlaşmalar devri* olarak da nitelenen bu dönemden sonra, 20. Yüzyılın sonlarına doğru *küresel nitelikli düzenlemeler devrine* doğru bir evrim yaşanmıştır. Bu bağlamda çalışmada genel olarak fikri ve sinaî mülkiyet haklarının tanımı ve tarihsel gelişimi üzerinde durulacak, daha sonra sinaî mülkiyet hakları içinden sanayi ve teknoloji politikalarının da bir aracı olan *patent koruması* üzerine yoğunlaşılacaktır. Patent sisteminin amaçları ve etkinliği ile ilişkili bazı saptamalarda bulunularak, buradan hareketle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler (GOÜ) için bu sistemin ne kadar yararlı olabileceği tartışılacaktır.

1. Genel Olarak Fikri ve Sinaî Mülkiyet Hakları

Genel olarak fikri mülkiyet hakları, *fikri çaba ve zekânın ürünlerini devlet otoritesiyle korumayı hedefleyen haklardır*. Fikri mülkiyet politikasını iki amaç arasındaki bir dengenin bileşimi olarak görmek mümkündür; *yenilikte bulunan mucitleri ve yaratıcıları ödüllendirmek ya da bunlara karşılığını vermek; bilim, teknoloji ve kültüre geniş bir katılımın sağlanmasında kamu ve özel sektör aktörlerinin ilgisini çekebilmek*¹.

14 Haziran 1967'de Stockholm'de imzalanan "*Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü*"(WIPO)² Kuruluş Sözleşmesi'nin 2. Maddesinde, fikri mülkiyet aşağıdaki haklarla ilişkili olarak tanımlanmıştır:

- Edebi, sanatsal ve bilimsel çalışmalar,
- İcracı sanatçıların eserleri, fonogram ve radyo yayınları,
- İnsan emeğinin tüm alanlarındaki buluşlar,
- Bilimsel buluşlar,
- Endüstriyel tasarımlar,
- Ticari markalar, hizmet markaları (service marks), ticari unvan ve isimler,

* Bu makale, yazarın 2000 yılında Bilim ve Teknik Yayınevi tarafından yayınlanan, *Küreselleşme Sürecinde Ulusal Teknoloji Politikası ve Türkiye: Sinaî Mülkiyet Hakları ve Ar-Ge Teşvikleri Açısından Bir Çözümleme*, başlıklı çalışmasına dayalı olarak kaleme alınmıştır.

¹ OECD, *Patents and Innovation in International Context*", OCDE/ GD (97) 210, Paris, 1997, s.5.

² WIPO, Birleşmiş Milletlerin (UN) 16 uzman kuruluşundan bir tanesidir ve merkezi İsviçre'nin Cenevre şehrinde yer almaktadır. Bu kuruluşun ana görevi ülkeler arasında iş birliği yoluyla dünyada fikri mülkiyet haklarının korunmasını sağlamaktır. Kuruluşun kökenleri 1883 Paris Sözleşmesi ve 1886 Bern Sözleşmesine kadar gitmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz; <http://wipo.org/eng/main.htm>.

- Haksız rekabete karşı koruma ve
- Sınai, bilimsel, edebi ya da sanatsal alanlarda fikri mülkiyet faaliyetlerinden kaynaklanan diğer tüm haklar³.

Fikri ve sınai mülkiyet hakları genellikle altı temel grup içinde ele alınmaktadır⁴:

- Buluşlarla ilişkili olarak *patentler*.
- Edebi ve sanatsal çalışmalarla ilişkili olduğu kadar, mühendislik tasarımları, bilgisayar yazılımları ve sanatın diğer alanlarını da kapsayan *teelif hakları* (copyrights).
- Entegre devrelerin dizim-tasarımlarını da içeren, şekillendirme ve yapılandırma ile ilişkili olarak *tasarımlar*.
- Ürünün kaynağı ya da sponsorunu tanımlamak için hizmet veya ürünü niteleyen kelime ya da sembollerle ilişkili olarak *ticari markalar* (trademarks).
- 1978 Uluslararası Yeni Bitki Cinslerinin Korunması Birliği'ne dayalı *bitki cinslerinin korunması* (plant varieties protection).
- Gizli bilgiyi korumakla ilişkili *ticari sır korunması*.

Spesifik olarak *sınai mülkiyet kavramı* ise; patent ve faydalı model gibi araçlarla buluşun korunmasının yanı sıra, endüstriyel tasarımların korunmasına yönelik kanunlar, ticari unvan ve ticari markalar kanunu gibi araçlarla, belirli ticari çıkarların korunmasını kapsamaktadır. Buna ilaveten haksız rekabetin sınırlandırılmasına yönelik düzenlemeleri de içermektedir.

GATT müzakereleri sonucunda yapılan, küresel nitelikli en kapsamlı düzenleme olan 31.12.1994 tarihli “WTO Kuruluş Anlaşması” ve eki “Ticarette Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması”nda (TRIPS) tanımlandığı biçimiyle fikri mülkiyet hakları; “kişilerin düşüncelerinin ürünleri üzerine verilen haklardır. Bu haklar, genellikle bu düşüncüyü yaratan kişiye, onu belirli bir süre münhasıran kullanma hakkı verir”. Anlaşmaya göre, geleneksel olarak bu hakların ikiye ayrıldığı belirtilmektedir: Birinci grupta bilgisayar yazılımlarını da kapsayan, *teelif hakkı ve teelif haklarıyla ilişkili haklar* bulunmakta; edebi ya da sanatsal çalışmaların yazarlarının hakları yazarı öldükten sonraki en az 50 yıllık bir süre için teelif haklarıyla korunmaktadır. İkinci grupta ise *sınai mülkiyet hakları* bulunmakta; sınai mülkiyete ilişkin haklar da genellikle iki alanda incelenmektedir. Birinci alan, coğrafi işaretler ve ticari markalar gibi ayırt edici işaretlerin korunmasıdır. Diğer sınai mülkiyet tipleri ise teknolojinin yaratılması, tasarım ve teknolojik yeniliği uyardırmaya yönelik, öncelikli koruma sağlamayı hedeflemektedir. Bu kategoride ise patentler, endüstriyel tasarımlar ve ticari sırlar yer alır. Bu hakların sosyal amacı, yeni teknoloji geliştirmeye yönelik yatırımların ürünlerini korumayı sağlamak ve böylece Ar-Ge faaliyetlerini finanse etmek için teşvik ve araçlar sunmaktadır. Anlaşmaya göre iyi işleyen bir fikri mülkiyet rejiminin, lisans, ortaklık ve doğrudan yatırım biçimindeki teknoloji transferi biçimlerini de kolaylaştıracağı varsayılmaktadır. Bu haklarda koruma sınırlı bir süre için verilir (Örneğin; patentlerde 20 yıl)⁵. Bu yazıda özellikle odaklanılacak olan patentler, günümüzde daha çok Ar-Ge faaliyetinin bir ürünü olarak özel sektörün kullandığı buluşlar üzerine tekel hakkı sağlamaktadır. Patentler, genellikle diğer koruma biçimleriyle beraber kullanılmakla birlikte, sınırlı da olsa Ar-Ge için temel teşvik mekanizmalarından biri olarak kabul edilmektedir.

2. Sınai Mülkiyet Haklarının Kısa Tarihçesi

Sınai mülkiyet haklarının tarihsel gelişimi, *patent*, *marka* ve *endüstriyel tasarım* haklarının korunması açısından aşağıdaki gibi özetlenebilir⁶:

³ OECD, 1997, ss.5-6.

⁴ OECD, 1997, ss.5-6.

⁵ Uruguay Round sonucunda oluşturulan WTO ve bu oluşumla ilişkili fikri ve sınai mülkiyet haklarına yönelik düzenlemelerin gerçekleştirildiği TRIPS anlaşmasına yönelik ayrıntılı bilgi için bkz; <http://www.wto.org/wto.intellec/intell1.htm>.

⁶ Bu ayırım için bakınız; Türk Patent Enstitüsü (TPE), *Beşinci Yılında Türk Patent Enstitüsü*, TPE Yayın No: 21, Haziran 1999, ss.7-9.

Gelişmiş Batı toplumlarında geçen dört yüz yıl boyunca teknolojik gelişmenin teşvikine yönelik çeşitli iktisadi teşvik mekanizmaları geliştirilmiş ve bunu sağlamada çok sık devlet müdahalelerine başvurulmuştur. Krallıktan alınan patentler aracılığıyla bir buluşa ya da ürüne tekel hakkının verilmesi, ilk kez Ortaçağ sonlarında ve Rönesans dönemi başlarında gerçekleşmişti⁷. Tarihsel süreç içinde sınaî mülkiyet haklarının korunmasına ilişkin anlayışın ilk olarak ortaya çıktığı yer, buluşların korunmasına yönelik olarak 1443 yılında Venedik iken, yine resmen duyurulmuş ilk patent kanunu da 19 Mart 1474'te Venedik'te uygulamaya konulmuştur. Venedik, yalnızca ilk patent kanunuyla değil, aynı zamanda telif hakkı kanununun geliştirilmesiyle de anılmaktadır⁸.

Bazı kaynaklara göre de patent sisteminin kanunlaşması, yerleşmesi ve gelişmesine İngiltere öncülük etmiştir. Patentlerin orijinini, İngiltere'de 14.Yüzyılda kabul edilen ilk patent belgelerine (*Letters Patent*) kadar götürebilmek mümkündür. Bu belgelerin amacı yeni bir teknolojiyi ithal eden ya da bulan bir kişinin işlerini kurabilecek yeterli bir süre için, ona bu teknolojiyi münhasıran kullanma hakkı sağlamaktır. Bu aynı zamanda bir mübadeleydi; devlet teknolojik gelişmeyi, daha fazla sınaî bağımsızlığı ve daha yüksek ihracat kapasitesini kazanırken, mucit ya da ithalatçı da önde olmanın getirisini elde etmekteydi. Bu patent belgeleri özel hakların kamusallaştırılması için bir duyuru niteliği de taşımaktaydı. Kraliyet imtiyazları zaman içinde kötüye kullanıldığından, bu durumdan şikayetçi olan kişiler, patent alınması için gerekli koşulları gösteren bir kanunun kabul edilmesine yol açtılar. Dünyada buluşların korunmasına yönelik ikinci hukuki uygulama olarak da kabul edilen 1623 "*İngiliz Tekel Kanunu*"nda; buluşun İngiltere açısından yeni olması, devlete yönelik bazı faydalarının bulunması gibi koşulların getirilmesi söz konusuydu. Bu kanunla aynı zamanda patent süresi de sınırlandırılmakta ve bu süre en fazla 14 yıl olarak belirlenmekteydi. 1623 Tekel Kanunu ile mülkiyet ilkesi, yani kanunun yalnızca o ülke için geçerliliği ilkesi de getirilmişti. Daha sonra bu ilkeler İngiltere sınırlarını aşarak, diğer ülkelerce de benimsendi⁹.

İngiliz modelinden yoğun bir şekilde etkilenmiş olan Amerikan patent sistemi 1790 yılında kuruldu. Bağımsızlığını kazandıktan hemen sonra ABD (Amerika Birleşik Devletleri) 1787 yılında yürürlüğe koyduğu Anayasasına, "*faydalı teknoloji ve bilimlerin geliştirilmesi için...parlamento...buluş yapanlara...belirli bir süreyle sınırlı ve münhasır haklar sağlayacaktır*" hükmünü koydu ve bu hüküm gereği 1790 yılında "*Patent Kanunu*" yürürlüğe girdi. 1791 yılında yürürlüğe giren "*Fransız Patent Kanunu*" ise buluşları incelemeksizin patent (buluş belgesi) verme esasına dayanmaktaydı. 1815 yolunda Rusya, 1864 yılında İtalya ve 1877 yılında incelemeli patent verme ilkesini benimsemiş olan Almanya Patent Kanunları yürürlüğe girdi. Japonya'da ise buluşlar, 1885 "*Patent Tekeli Kanunu*" ile korunmaya başlandı¹⁰. O dönemin Fransız Patent Kanunundan olduğu gibi çevrilmiş olan "*Osmanlı İhtira Beratı Kanunu*" ise 23 Mart 1879 tarihinde yürürlüğe girdi ve bu kanun bazı küçük değişiklikler yapılmak kaydıyla 1995 yılına kadar yürürlükte kaldı¹¹.

Dönemin öncü Batı ülkelerindeki patent sistemiyle ilişkili sorunların birbiriyle benzerlik göstermesi söz konusuydu. İngiliz modelinde yaşanan benzer sorunlar Amerikan modelinde de ortaya çıkmaktaydı. Bu durum Amerikan patent kanununda ve uygulamasında 19. ve 20.Yüzyıla kadar devam eden değişikliklere neden oldu. Bu noktada Amerikan vatandaşlarının çözüm bulamadığı bir çok soru ve sorun gündemde yerini alıyordu: "*Bir buluşun gerçekten yeni, faydalı veya önemli olup olmadığına kim karar verecekti? Bu kararlar neye göre verilecekti? Bir buluş değerlendirilirken,*

⁷G. Basalla,*Teknolojinin Evrimi*, Çev. Cem Soydemir, TÜBİTAK, 1996, s.162.

⁸ TPE, 1999, s.7. Ayrıca Venedik'te uygulamaya konan patent ve telif hakkı kanunlarıyla ilişkili ayrıntılı bilgi için bkz; P.T.Yu, "Currents And Crosscurrents in The International Intellectual Property Regime" *Working Paper*, Intellectual Property & Communications Law Program, Michigan State University College of Law, 2004, ss.1-32.

⁹ OECD, 1997, s.6.

¹⁰ TPE, *Beşinci Yılında...*, 1999, s.7.

¹¹ Türkiye'de 1995'e kadar sınaî hakların hukuki kaynağını İhtira Beratı Kanunu Muvakkati teşkil etmiştir. Bir iki hüküm dışında 5 Temmuz 1844 tarihli Fransız İhtira Beratı Kanununun bir tercümesi olan bu kanun ve dönemin sınaî mülkiyet sistemi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz; E. Hırş, *Fikri ve Sınaî Haklar*, Ankara: Ar Basımevi, 1948, ss.76-126.

*buluşu yapan kişinin özgünlükle ilişkili sözleri yeterli kabul edilebilir miydi? Patent yapısı gereği seçkinci, tekelci ve bu nedenle de anti-demokratik değil miydi?”*¹² biçimindeki sorular, o dönemde sorulmuş ve hâlâ tartışılmakta olan sorulardır. Günümüzde dahi bu soruların evrensel olarak tartışılıyor olmasının ardında yatan temel unsur, İngiliz ve Amerikan modellerinin daha sonra bu alanda gerçekleşen uluslararası anlaşmalara ve dolayısıyla bir çok ulusal patent kanununa ilham kaynağı olmasındandır.

Dolayısıyla o dönem için geçerli olan; buluşun yeni olması, devlet açısından bazı faydalarının bulunması ve belirli bir süreyle sınırlandırılması, biçimindeki koşulların günümüzde de hâlâ uygulanabilir olduğu görülmektedir. Günümüzde büyük ölçüde uluslararası anlaşmaların etkisiyle bir çok ulusal patent kanununda bu üç koşulu tanımlamak için çeşitli alternatif süre saptamaları söz konusudur. Örneğin, fikri ve sınai mülkiyet hakları üzerine en son küresel nitelikli düzenlemeleri kapsayan Uruguay Round tamamlanmadan önce, mucitlere verilen koruma süresinin geniş bir yelpazeye yayıldığı görülmekteydi; ABD’de bu süre 17 yıl iken, OECD ülkelerinde 10-15 yıl ve diğer gelişmekte olan ülkelerde 5-10 yıl arasında değişmekteydi. Uruguay Round tamamlandıktan sonra patent verilebilmesinin gerekli koşullarını tanımlayan TRIPS Anlaşması’nın 27. Maddesinde kullanılan süre saptamasına göre; *“buluş yeni, yenilikçi bir aşamayı içeren ve sınai uygulanma yeteneği olması gereken”* bir süreç olarak tanımlanmakta ve koruma süresi olarak Anlaşmanın 33. Maddesiyle konulan uluslararası standart, dosyalama tarihinden itibaren 20 yıl gibi oldukça uzun bir dönemi kapsamaktadır¹³.

Ticari marka haklarının korunmasına yönelik ilk düzenlemeler ise 1800’li yılların ortalarında İngiltere, ABD ve Fransa’da ortaya çıktı. Bu düzenlemeler tüketicileri sahte markalara karşı korumayı amaçlamaktaydı. 1871 yılında Osmanlı Devleti’nde yürürlüğe giren ve incelemesiz marka tescilini esas alan *“Eşya-i Ticariyeye Mahsus Alamet-i Farikalara Dair Nizamname”*, dünyadaki ilk marka koruması örnekleri arasında yerini aldı. Bu nizamname dönemin Fransız Markalar Kanunu’ndan alınmıştı. Alman Marka Kanunu 1874 ve Japon Marka Kanunu 1884 yıllarında yürürlüğe girdi. Endüstriyel tasarımların özel mevzuatlarla korunmasının dünyadaki ilk örneği 1711 yılında Fransa’nın Lion kentinde, tekstil dokumalarının üzerindeki tasarımların korunması talimatı ile başlamış, 1842 yılında ABD, 1876 yılında Almanya ve 1888 yılında Japonya’da endüstriyel tasarım koruma mevzuatları oluşturulmuştur. Türkiye’de ise *“Endüstriyel Tasarımların Korunması Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararname”*, ancak 27 Haziran 1995 yılında yürürlüğe girmiştir¹⁴.

3. Fikri ve Sınai Mülkiyetle İlişkili Uluslararası Anlaşmaların Gelişimi: Paris Sözleşmesi’nden TRIPS’e Uzanan Süreç

Daha öncede belirtildiği gibi ilk patent kanunu Venedik’te 1474’de kabul edilmesine karşın, sistemin kanunlaşması, yerleşmesi ve gelişmesinde İngiltere’nin öncü olması söz konusuydu. 18. Yüzyıl ortalarında, gelişen sanayi devrimi koşullarının tüm iktisadi, toplumsal ve hukuki ilişkileri yeniden biçimlendirdiği bir dönemde, 16.Yüzyıl boyunca devam eden imtiyazlar devri kapanıp, ulusal kanunlar devrine geçilmişti. Sınai mülkiyetin temel ilkelerinin belirlendiği bu dönemde İngiltere’yi daha sonra diğer ülkeler de izledi. 19. Yüzyıla gelince, teknolojik buluşların iktisadi ve toplumsal hayata etkileri ulusal sınırları zorlamaya başladı ve özellikle sanayileşmesini tamamlama durumunda olan ülkeler, bu durumun kendilerine sağladığı üstünlükleri korumak için işbirliği zorunluluğu duymaya başladılar. Uluslararası anlaşmalar devri olarak da nitelenen bu dönemde, fikri ve sınai mülkiyet hakları alanındaki uluslararası sözleşme ve anlaşmaların dinamiğinde işte bu gereklilik vardı ve *“hukukun hiç bir sahasında uluslararası kongre ve doktrin faaliyeti gayri maddi mallar hukuku sahasında olduğu kadar gelişmiş değildir”*¹⁵ cümlesiyle, belki de aşağıdaki kronolojinin uzunluğu ve kapsamının sebebinin açıklayabilmek mümkündür (Bkz; Tablo.1). Bu

¹² Basalla, 1996, s.163-164.

¹³ Bkz; OECD, 1997, s. 6 ve <http://www.wto.org/wto.intellect/intell2.htm>

¹⁴ TPE, *Beşinci Yılında...*, 1999, s.7

¹⁵ S. Kaçar, “Patent ve Teknoloji Transferi”, *TMMOB, Makine Mühendisleri Odası, 1976 Sanayi Kongresi*, Ankara: 1977, s.6-7.

kronolojinin belki de son devresi, uluslararası (küresel) kurumların bu alanda getirdiği düzenlemelerle anılacaktır¹⁶.

1883 “Paris Sözleşmesi” (Paris Convention for the Protection of Industrial Property) sınaî mülkiyet hakları konusunda ortaya çıkan ilk uluslararası sözleşmedir ve zaman içinde çeşitli değişikliklere uğramış olmakla birlikte, ulusal patent kanunlarının anayasası olarak kabul edilmektedir¹⁷.

20 Mart 1883’de Belçika, Brezilya, İspanya, Hollanda, Tunus, İngiltere, Fransa, İsviçre, İtalya ve Portekiz tarafından imzalanan bu sözleşme¹⁸, 1900 yılında Brüksel’de, 1911 yılında Washington’da, 1925’de La haye’de, 1934’de Londra’da, 1958’de Lizbon’da, 1967’de Stockholm’de ve 1979’da Paris’te revizyona tabi tutuldu. 1967’deki revizyon sonucunda imzalanan 30 maddeli sözleşmenin birinci maddesinde: “(1) Bu Anlaşmayı uygulayan ülkeler sınaî mülkiyeti koruma için bir kurum oluştururlar. (2) Sınaî mülkiyeti koruma patent, faydalı modeller, endüstriyel tasarımlar, ticari markalar, hizmet markaları, ticari unvanlar, kaynak işaretleri ve haksız rekabetin sınırlandırılması konularını içerir. (3) Sınaî mülkiyet geniş anlamda anlaşılmalıdır ve yalnızca sınaî ve ticari usullere uygulanmayacak şarap, hububat, tütün, meyve, mineraller ve maden suları, bira, çiçekler ve un gibi tüm işlenmiş ve doğal ürünleri kapsayacaktır.(4) Sınaî patentler, ilgili ülkenin kurumunun belirlediği ithal patentleri, geliştirme patentleri, ilave patent ve sertifikalar gibi patent çeşitlerini içerecektir”¹⁹ hükümleri yer almaktaydı.

2004 yılı itibarıyla 166 ülkenin üye olduğu sözleşme, tüm ülkelere açıktır ve belirtilen tarihlere revizyona uğradıysa da, özellikle GOÜ’ler tarafından yoğun biçimde eleştirilen temel iki ilkesinin halen geçerli olduğu belirtilmektedir; *rüçhan hakkı ve eşitlik ilkesi*. Rüçhan hakkı, patent başvurusunun yabancı bir ülkedeki tescili sırasında tercüme, postalama vb. işlemler için öngörülen zaman avantajıdır. Eşitlik ise, bir ülkenin kendi vatandaşlarına yaptığı işlemleri aynen yabancılara da yapmak zorunda olması, kanunları ile kendi vatandaş ve kurumlarına yabancılara göre ayrıcalıklar tanıyamamasıdır²⁰.

Paris Sözleşmesi’nden günümüze kadar olan süreçte genel olarak fikri ve sınaî mülkiyet haklarının korunmasıyla ilişkili *önemli* uluslararası anlaşma ve kurumsal düzenlemelerin kronolojisini ise toplu olarak şu şekilde ortaya koymak mümkündür (Bkz; Tablo 1)²¹:

¹⁶ Prof. Dr. E. Hırş’ın fikri ve sınaî hakların evrimi konusunda beş aşamadan söz ettiği görülür. Bunlar *matbaanın icadından önceki devre, imtiyazların hüküm sürdüğü devre, ulusal mevzuat devresi, devletlerarası anlaşmalar devresi ve sonrası* olarak özetlenebilir. Bkz: Hırş, 1948, s.16-17. Bu evrime günümüzdeki uluslararası kuramların getirdiği kurumsal ve hukuki düzenlemeler devresini de ilave etmek gerekir.

¹⁷ Ulusal patent kanunlarının anayasası olarak kabul görmüş olan ve 20 Mart 1883 yılında Paris’te imzalanan sözleşmeye Türkiye Lozan Anlaşması hükümleri gereği, Sözleşmenin 1925’te La haye’de tespit edilen şeklini 1930 yılında tasdik etmek suretiyle katılmıştır. Daha sonraki yıllarda ortaya çıkan yeni metinlerin ve anlaşmaların bazılarında da gereken katılımlar sağlanmıştır.

¹⁸ Hırş, 1948, s.46.

¹⁹ U.N.T.S., No. 11851, Vol. 828, ss. 305-388.

²⁰ Kaçar, 1977, s.7. GOÜ’ler Rüçhan hakkı ilkesinin, pratikte yabancıların teknolojilerinin iktisadiliğini test etme fırsatı veren bir işlev gördüğünü iddia etmektedirler. Sözleşmenin ikinci maddesinde yer alan eşitlik ilkesinin de pratikte GOÜ’lerin aleyhine işlediğine dair tartışmalar vardır. Bu maddede yer alan hükümlerden dolayı, örneğin Türk Patent Enstitüsü’nün Türkiye’de tescil edilen patentler için Türk vatandaşından aldığı patent harcından daha fazlasını yabancılardan alamadığı, gelişmiş ülkelerin ise kendi vatandaşları için iyileştirmeler getirdikleri belirtilmektedir. Bu konudaki bir yazı için bkz; S. Bazoğlu, “Paris Anlaşması Yoksul Ülkelerin Gelişmesine Engel”, *Finansal Forum*, 23.11.1998.

²¹ TPE, *Beşinci Yılında...*, 1999, ss. 8-12 ve Japonya Patent Ofisi Resmi Web Sitesi.

Tablo 1
FİKRİ VE SINAİ MÜLKİYET HAKLARINA İLİŞKİN ÖNEMLİ ULUSLARARASI
ANLAŞMA VE SÖZLEŞMELERİN KRONOLOJİSİ (1883-2001)*

- **1883...** “*Sınai Mülkiyetin Himayesine Mahsus Milletlerarası Birlik Oluşturulması Hakkında Paris Sözleşmesi*” imzalandı.
- **1886...** “*Edebi ve Sanatsal Eserlerin Korunması Hakkındaki Bern Sözleşmesi*” imzalandı.
- **1891...** “*Malların Kaynağı ile İlgili Sahte Ve Yanıltıcı İşaretlerin Önlenmesi İçin Madrid Anlaşması*” imzalandı. Şu an 31 ülkenin üye olduğu anlaşmaya göre yanlış ve yanıltıcı kaynak bildiren ürünlere ithalatta yasak getirilir.
- **1891...** “*Markaların Uluslararası Tescili Hakkında Madrid Anlaşması*” dört ülkenin imzasıyla yürürlüğe girmiş, halen 60 ülkenin üye olması söz konusudur. Tek başvuru ile birden fazla ülkede Cenevre’de WIPO kanalıyla uluslararası marka tescili sağlanmıştır.
- **1893...** “*Fikri Mülkiyetin Korunması için Birleşik Uluslararası Büro (BIRPI)*” kuruldu. İsviçre’nin Bern şehrinde Paris ve Bern Sözleşmelerinin yürütülmesi için oluşturulmuş olan bu büro, 1960 yılında Cenevre’ye Birleşmiş Milletler Teşkilatına yakın bir adrese taşınmış, 1973 yılında WIPO kuruluş sözleşmesinin yürürlüğe girmesiyle yeni isim ve yapıya kavuşmuştur.
- **1925...** “*Endüstriyel Tasarımların Uluslararası Saklanması Hakkında La haye Anlaşması*” imzalandı. Tek başvuru ile WIPO kanalıyla birden fazla ülkede endüstriyel tasarımların korunmasını amaçlayan bu anlaşma başlangıçta 4 ülke ile imzalanmış, daha sonra üye ülke sayısı 1998’de 29’a yükselmiştir.
- **1947...** “*La haye Milletlerarası Patent Enstitüsü*” kuruldu. Hollanda, Belçika, Fransa ve Luksemburg hükümetleri tarafından kurulmuştur. Avrupa Patent Ofisi kurulduktan sonra, buraya bağlanmıştır.
- **1953...** “*Berat Taleplerinde Aranılan Formalitelere İlişkin Avrupa Anlaşması*” imzalandı. Patent başvurusu sırasında istenen formalitelerin uluslararası uyumlaştırılmasını hedefleyen bu anlaşma, Patent İşbirliği Anlaşması’nın yürürlüğe girmesiyle uygulamadan kaldırıldı.
- **1954...** “*İhtira Beratlarının Milletlerarası Tasnifi Hakkında Avrupa Anlaşması*” imzalandı. Buluş konularının uluslararası nitelikte sınıflandırılmasını amaçlayan bu anlaşma, Patentlerin Sınıflandırılması Hakkındaki Strazburg Anlaşması’nın yürürlüğe girmesiyle birlikte uygulamadan kalktı.
- **1957...** “*Marka Tescilinde Mal ve Hizmetlerin Uluslararası Sınıflandırılması Hakkındaki Niş Anlaşması*” 11 ülke tarafından imzalandı. Bu anlaşmayla marka tescilinde mal ve hizmet sınıflandırmalarının da uluslararası kurallara bağlanmasında bir adım atıldı.
- **1958...** “*Coğrafi İşaretlerin Korunması ve Uluslararası Tescili İçin Lizbon Anlaşması*” imzalandı. 1966 yılında 6 ülkenin onaylamasıyla yürürlüğe giren ve halen 18 ülkenin üye olduğu anlaşmaya göre insan ve doğa unsurları dahil belirli bir coğrafi çevrenin belirleyici özelliklerini taşıyan ürünlerin kaynaklandığı ülke, bölge ya da alan isimlerinin korunması amaçlanmaktadır.
- **1961...** “*İseracı Sanatçılar, Fonogram Üreticileri ve Yayın Kuruluşlarının Korunması Hakkındaki Roma Sözleşmesi*” imzalandı. 1964 yılında 6 ülkenin onaylaması ile yürürlüğe giren ve halen 58 ülkenin üye olduğu Anlaşmaya göre; anılan bu kuruluşlara yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Bu sözleşmenin yürütülmesinden WIPO’nun yanı sıra ILO ve UNESCO’da sorumludur.

- **1967 ...**”WIPO Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü” kuruluş sözleşmesi imzalandı.
- **1968...** “Endüstriyel Tasarımların Uluslararası Sınıflandırılması Hakkında Lokarno Anlaşması” imzalandı. 5 ülkenin onaylaması ile 1971 yılında yürürlüğe giren anlaşmaya halen 35 ülke üyedir. Anlaşma ile endüstriyel tasarımların sınıflandırılması tek bir sistemle yürütülerek, üye ülkeler arası işlerde uyum sağlanmıştır.
- **1970...** “Patent İşbirliği Anlaşması” imzalandı. Patent işlemlerinin kolaylaştırılması ve maliyetlerin azaltılması amacıyla yönelik olarak imzalanan anlaşma, 1978 yılında 12 ülkenin onaylamasıyla yürürlüğe girdi 1998 yılı itibarıyla 98 ülkenin üye olduğu anlaşmayla, uluslararası patent başvurusu yapmak suretiyle birden fazla ülkede patent koruması sağlanmakta ve WIPO tarafından uygulanmaktadır.
- **1971...**“Patentlerin Sınıflandırılması Hakkındaki Strazburg Anlaşması” imzalandı. Bu anlaşmayla patentlerin 67.000 alt sınıfa ayrılıp, araştırma ve incelemelerinin kolaylaştırılması amaçlandı.
- **1973...** “Münih Sözleşmesine dayalı olarak Avrupa Patent Ofisi” kuruldu. 1949 yılında Avrupa Konseyi’nin kararı ile Avrupa Patent Ofisi Kurulma kararı alınmıştı. 1973 yılında Türkiye’nin de temsil edildiği Münih Diplomatik Konferansı ile Avrupa Patent Sözleşmesinin hazırlanması 16 ülkenin imzalamasıyla karara bağlandı. 1977 yılında Avrupa Patent Sözleşmesi’nin yürürlüğe girmesinden sonra 1 Kasım 1977’de Avrupa Patent Ofisi fiilen çalışmaya başladı.
- **1973...** “Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü- WIPO” kuruluş sözleşmesinin yürürlüğe girmesiyle BIRPI yeni isim ve yapıya kavuştu. 1974 yılında UN’un 16 uzman kuruluşundan biri olarak kabul edildi.
- **1973...**“Markaların Şekilli Elemanlarının Uluslararası Sınıflandırılması Hakkında Viyana Anlaşması” 5 ülke tarafından imzalanarak yürürlüğe girdi.
- **1974...** “Uydu Aracılığıyla Program Taşıyan Sinyallerin Dağıtımı Hakkında Brüksel Sözleşmesi” imzalandı. Bu anlaşmayla, program taşıyan sinyallerin uydu aracılığıyla izinsiz dağıtımına karşı bazı önlemler öngörülmektedir.
- **1977...** “Mikroorganizmaların Patent İşlemleri Amacıyla Uluslararası Saklanması ve Taşınması Anlaşması” imzalandı. 1980 yılında 5 ülkenin onaylamasıyla yürürlüğe giren anlaşmaya halen 45 ülke üyedir.
- **1989...** “Markaların Uluslararası Tescili Hakkındaki Madrid Anlaşmasına İlişkin Protokol” imzalandı. 1995 yılında 5 üye ülkenin onaylamasıyla yürürlüğe giren bu protokol ile Madrid Anlaşması’na ilişkin bazı uygulamalar değiştirilmiş ve aynı paralelde ayrı bir uygulama getirmiştir.
- **1989...** “Entegre Devrelerle İlgili Fikri Mülkiyet Hakkındaki Washington Anlaşması” 8 ülke tarafından imzalandı.
- **1994...** “Marka Hukuku Anlaşması” imzalandı. 5 ülkenin katılımı ile uygulamaya giren ve halen 21 ülkenin üye olduğu bu anlaşmanın amacı; marka tescil sisteminin basitleştirilip, tescil işlemlerinin ülkeler arasında uyumunu sağlamaktır.
- **1994...** “Avrasya Patent Ofisi” kuruldu. 9 ülkenin üye olduğu ve merkezi Moskova’da bulunan bu kuruluşun amacı, Avrasya Ülkeleri patent ofislerinde genel olarak sınaî mülkiyet kapsamındaki konuların, özde de patent işlemlerinin uluslararası standartlarla uyumunun sağlanması ve yeni teknolojilerin tanınarak bölgesel işbirliğinin geliştirilmesidir.
- **1995...** “Dünya Ticaret Örgütü (WTO) Kuruluş Anlaşması ve eki Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (TRIPS)” yürürlüğe girdi. Bu anlaşma ile küresel ölçekte ticaret ve

ekonomi konularındaki ilişkiler ele alınmakta; mal ve hizmet üretimi ile ticaretin geliştirilmesi, tam istihdam, dünyadaki kaynaklarının optimal kullanımı ile çevrenin korunması, GOÜ'ler ve az gelişmiş ülkelerin dünya ticaretinden gereksinimleri doğrultusunda pay almalarını sağlayarak ayrımcı işlemleri ortadan kaldırmak, GATT Anlaşmasını ve Uruguay Round Çok Taraflı Ticaret Müzakerelerinin sonuçlarını içeren bütünleştirilmiş, uygulanabilir, sürekli ve çok taraflı küresel bir ticaret sisteminin geliştirilmesi hedeflenmiştir. TRIPS'in amacı ise; uluslararası ticarete yaşanan engel ve aksaklıkları azaltarak, fikri ve sınai mülkiyet haklarının korunması konusundaki etkinliği artırmak, bu hakların uygulanmasıyla ilişkili yöntem ve önlemlerin yasal ticaret için bir engel yaratmaksızın üye ülkeler arasında iş birliğini gerçekleştirmektir.

- **1996...** “*Dünya Fikri Mülkiyet Teşkilatı Telif Hakları Anlaşması*” imzalandı. 51 ülke tarafından imzalanan bu anlaşmaya katılım için 5 ülke başvurdu.
- **1996...** “*Dünya Fikri Mülkiyet Teşkilatı İcracı Sanatçı ve Fonogramlar Anlaşması*” 50 ülke tarafından imzalandı.
- **2000...** “*Patent Kanunlarının Uyumlaştırılması Anlaşması*” imzalandı.
- **2001...** “*AB Telif Hakları Direktifi (Directive 2001/29/EC)*” kabul edildi.
- **2001...** “*Birinci Dünya Fikri Mülkiyet Günü (26 Nisan)*” ilan edildi.

* Kaynak: TPE, *Beşinci Yılında Türk Patent Enstitüsü*, ss.7-12 ve *Japon Patent Ofisi Resmi Web Sitesi*.

Paris Sözleşmesi ulusal patent mevzuatlarının tasarımında büyük ölçüde esnekliğe izin veriyorsa da, özellikle GOÜ'ler açısından ulusal mucitlerin ve teknolojilerin kayırılması konusunda ayrıma olanak tanımadığı için bu ülkelere imzalanmak istenmiyordu. Özellikle teknolojik yeteneklerini geliştirmenin ve kendileri için yeni olan bebek sanayileri korumanın ilk aşamasında olan GOÜ'ler açısından sıkılaştırılmış bir ulusal mevzuat, açık bir biçimde engel olarak karşılanmaktaydı. Ancak bu ülkelerin Paris Sözleşmesi'ne katılımı sağlamak için zorunlu lisans gibi teknolojinin yayılmasını güçlendirmeye yönelik uygulamalarda hatırı sayılır esneklikler sağlandı. Birçok GOÜ bu doğrultuda sözleşmeye taraf oldu. 1970'deki “*Patent İşbirliği Anlaşması*” ile tek bir başvuru ile üye ülkelerin tümünde patent koruması sağlamak mümkün hale getirildi.

Paris Sözleşmesi sınai mülkiyet haklarıyla ilişkiliyken, Bern Sözleşmesi edebi ve sanatsal eserlerin korunmasında uluslararası işbirliği arayışlarını yansıtmaktaydı. Spesifik olarak telif hakları konusuna eğilen “*Bern Sözleşmesi*”, Paris Sözleşmesi'nden daha spesifik bir grup standardın oluşturulmasını öngörmekteydi. Konusu edebi ve sanatsal eserler olan telif hakları korumasının amacı, patent korumasından çok daha sınırlı olduğu için, ülkeler ulusal olarak bu standartları uygulamada daha gönüllüydüler. Bu durum bilgisayar ve yazılım teknolojisindeki gelişmelerle birlikte değişmeye başladı. Bilgisayar yazılımlarının ilk geliştirildiği dönemlerde kullanım ve kopyalama yalnızca akademik camia ve araştırmacılar açısından söz konusu iken bir sorun yoktu. Ancak 1960'ların ortasından itibaren bilgisayar programlarının daha geniş bir kitle tarafından kullanılmaya başlamasıyla birlikte, kurumsal koruma biçimlerine de gereksinim duyulmaya başladı. Yazılım, ürün olarak ne patent de telif hakkı tarafından korunabilecek bir yapı arz ediyordu. Ancak daha sonra, ABD “*Telif Hakları Bürosu*” yazılım programlarını tescil etmeye başladı. 1980'ler boyunca bilgisayar programlarında kitlesel kullanımın giderek artması, patent ve telif hakları konusunda da önemli değişikliklerin gündeme gelmesine yol açtı. Enformasyon teknolojisinin yazılım ürünlerine uygulanmasıyla telif haklarının yorumunda ortaya çıkan değişiklikler ve bilgisayar programlarının korunmasında karşılaşılan güçlükler, üreticileri yazılımın her çeşidini içeren patent sistem reformları için daha fazla baskı yapmaya yönlendirdi²². Tüm bu

²² Samuelson, 1993 ve Mody, 1990'dan aktaran, R. Acharya “Intellectual Property Rights And Information Technology: The Impact Of The *Uruguay Round* On Developing Countries”, *Information and Communications Technology Law*, Vol. 5 Issue 2, June 1996, ss.149-167.

baskılar ve GOÜ'lerin bir kısmının taklit ve uyarlama yoluyla hassas ve ileri teknolojilerde gelişmiş ülkelere rakip olarak çıkmasının getirdiği sıkıntılar, fikri ve sınaî mülkiyet haklarının daha güçlü ve geniş bir platformda yani Uruguay Round da ele alınmasına neden oldu, denilebilir.

Gelişmiş ülkelerin şu anki konumlarında önemli payı olan fikri ve sınaî mülkiyete yönelik ulusal nitelikli kurumsal ve hukuki düzenlemeler ile yine bu ülkelerin çıkarlarını korumak amacıyla bu hakların uluslararası bir nitelik kazanmasına ve küresel çapta güvence altına alınmasına yönelik uygulamaların tarihi, görüldüğü gibi oldukça eskilere uzanmakta ve özellikle GOÜ'lerle yoğun çatışmalara sahne olmaktadır. Bu sürecin son evresi olarak bakıldığında, GATT Uruguay Round sonucunda fikri ve sınaî mülkiyete yönelik yapılan düzenlemeler ve TRIPS Anlaşması, bir bakıma daha önceki kısmi ve sektörel anlaşmaların belirli bir çatı altında toparlanması olarak da yorumlanabilir²³. Ancak TRIPS Anlaşması'nın fikri ve sınaî mülkiyetin korunması açısından çok önemli ve ayırt edici bir gelişme olduğunun altını çizmek gerekir. Daha önceki Paris ve Bern sözleşmeleri gibi eski anlaşmalar her ne kadar bazı standartlar getirmişse de, bağlayıcı ya da emredici kılma konusunda herhangi bir hüküm taşımamaktadır. TRIPS'e taraf olan ülkeler ise, bu sözleşmenin içerdiği emredici nitelikteki standart ve prosedürleri kendi ulusal hukuk düzenlerinde uygulama yükümlülüğü altına girmişlerdir²⁴. TRIPS Anlaşmasıyla, fikri ve sınaî mülkiyete yönelik ulusal kanunların ülkeler bazındaki farklılığı tarife dışı bir engel olarak kabul edilerek, bu farklılıkların giderilmesi amaçlanmıştır. Dolayısıyla bu anlaşma ile; uluslararası ticaret konusuna giren fikri ve sınaî mülkiyet haklarının korunması, düzenlenmesi ve ticarete yönelik engellerin kaldırılması yoluyla küresel refahın artırılması hedeflenmektedir. TRIPS Anlaşması'nın gerçekleştirilmesi ve küresel ölçekte sınaî mülkiyet haklarının sıkılaştırılmasının altında ABD baskısının olduğunu belirtmek gerekir. Özellikle Doğu Asya ülkelerinin taklit, uyarlama ve tersine mühendislik kanallarını etkin kullanıp, Ar-Ge faaliyetlerine görece olarak daha az yatırımda bulunarak, daha düşük olan üretim maliyetlerini biraz artırmaları ve 1970-1980'ler boyunca oldukça yüksek bir rekabet düzeyine ulaşmaları, sonuçta ABD hükümetinin fikri ve sınaî mülkiyet haklarına yönelik kanunların değiştirilmesine yönelik baskısının artmasına yol açmıştır. ABD'nin, fikri ve sınaî mülkiyet haklarıyla ilişkili olarak getirdiği öneriler ve ortaya çıkan yeni yapılanma sonucunda, bu süreci kendi lehine biçimlendirmiş olduğu görülmektedir. Bunun en somut örnekleri, telif hakları ve patent konusunda yapılan düzenlemelerde ortaya çıkmaktadır²⁵. Bu konuda E Hill'in "*Fikri Mülkiyet Hakları*" başlıklı makalesinden yapılan şu alıntı durumu çok daha açık bir şekilde ortaya koymaktadır:

"Uruguay Round, Ticaretle Bağlantılı Fikri ve Sınaî Mülkiyet Hakları Anlaşması'nda (TRIPS), ABD fikri mülkiyet haklarının yürütülmesi ve koruma standartlarında, ticari partnerlerimizin eksiklikleriyle ilişkili ticari çarpıklıkları azaltacak kapsayıcı ve yürütülebilir bir anlaşmayı amaçlamıştı. Daha spesifik olarak söylersek, ABD bir TRIPS anlaşmasının şu üç unsuru kapsamasını istedi; her ülkenin patent, telif hakkı (copyrights), ticari markalar (trademarks), ticari sırlar ve yarı iletken chip çalışmalarına ilişkin kanuni düzenlemeleri kapsayan niteliği geliştirilmiş koruma standartları

²³ E. İlyasoğlu, *Türk Bilgi Teknolojisi ve Gümrük Birliği*, T. İş Bankası Kültür Yayınları, Yayın No: 363, 1997, ss.49. Özellikle Türkiye açısından bu konuda taraf olunan uluslararası sözleşme ve anlaşmaların zenginliği de ilgi çekicidir. Bu konuda bkz; TPE, *Beşinci Yılında...*ss.12-16.

²⁴ Evans 1994'den aktaran, M. Yüksel, *Günümüzde Fikri Mülkiyet Hakları Ve Azgelişmiş Ülkeler*, <http://www.ankarabaru.org/tr/kurultay/sunu/mehmetyuksel.asp>, Erişim Tarihi: 12.3.2001

²⁵ Prof. Dr. Gülten Kazgan, Uruguay Round sonucu fikri ve sınaî mülkiyet haklarının korunmaya alınmasını başta Avrupa Birliği, ABD ve Japonya olmak üzere sanayileşmiş merkez ülkelerin en büyük kazanç, az gelişmiş ve gelişmekte olan çevre ülkeleri açısından en büyük kayıp alanı olarak yorumlamaktadır. Benzer bir şekilde Prof. Dr. Yakup Kepenek' de, patent ve fikri haklara yönelik düzenlemelerle gelişmiş ülkelerin ve uluslararası ortaklarının yeni teknoloji yaratımı konusunda kendi çıkarlarını korumayı hedeflediğini belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz; G. Kazgan *Yeni Ekonomik Düzen'de Türkiye'nin Yeri*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 2.Baskı, Nisan 1995, ss.74-76 ve Y. Kepenek, "Türkiye'nin 1980 Sonrası Sanayileşme Süreci", *75. Yılda Çarklardan Chip'lere* (içinde), İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1999, s. 237.

oluşturması; fikri mülkiyet haklarına sahip olabilmenin spesifik koşullarının hem içerde hem de dışarıda adli ve idari birimlerce yürütülmesi ve ülkeler arasında ortaya çıkabilecek uyumsuzlukları giderecek bir mekanizmanın kurulması”²⁶.

Sonuçları itibariyle Anlaşmanın, ABD'nin hemen her isteğini yerine getiren bir nitelikte biçimlendiği görülmektedir. Aynı yazarın ABD çıkarları açısından TRIPS Anlaşması'nın yararlarına yönelik yazdıkları, küreselleşmenin fikri ve sınaî mülkiyet hakları açısından getirdiği kurumsal düzenlemelerin kimin yararına işleyeceği sorunun yanıtı gibidir. Buna göre; “...TRIPS Anlaşması, yüksek kâr sağlayan önemli sanayilerde, uluslararası alanda rekabetçi liderliği ve ABD işçilerine yüksek-teknolojili işleri yeniden kazandırmada yardımcı olacaktır. TRIPS Anlaşmasından yararlanacak bu sanayiler arasında bilgisayar programcılığı geliştirme, yarı iletken çipler, ilaç ve kimya imalatı ve audi-visual üretimi yer almaktadır...”²⁷. Yazar bu sanayilere yönelik fikri mülkiyet haklarının kaç yıl süreyle korunacağına ilişkin düzenlemelerden bahsetmekte ve sonuç olarak ABD'deki tüm sanayilerin, ülke içinde ve dışarıda sahteciliğe ve telif hakkı gaspçılığına karşı uygun cezaları içeren etkin bir caydırıcılık mekanizmasına yönelik olarak, ülkelerin yürütmek zorunda olduğu alanlardaki yükümlülüklerden yarar sağlayacağına vurgu yapmaktadır.

TRIPS Anlaşması ile getirilen fikri ve sınaî mülkiyet haklarıyla ilişkili bazı spesifik noktaları şu şekilde özetleyebilmek mümkündür: Telif haklarına ilişkin koruma süresi, bilgisayar programları ve özgün senaryo yazılarını da kapsamak üzere yayın tarihinden itibaren en az 50 yıllık bir sürece uzatılmıştır. Patent konusunda, ürün ya da süreç patenti olduğuna ve hangi ülkede bulunduğu bakılmaksızın, ithal ya da ihraç ayrımı yapılmadan koruma ilkesi benimsenmiştir. Patent sahibinin izni olmadan gerçekleştirilecek kullanımlar çeşitli kurallara bağlanırken, izinsiz kullanılan patentlerin bedelinin ödenmesi ve üye ülkelerin bu hakları teminat altına alması sağlanmıştır. Zorunlu lisans ve hak sahibinin izni olmadan bir ürünün kullanılması ayrıntılı koşullara bağlanmıştır. Anlaşma ile daha önce 10 yıl olan patent koruma süresi ise dosyalama tarihinden itibaren 20 yıl olarak düzenlenmiş; GOÜ'lerin hukuki düzenlemeleriyle öncelikli olarak kapsanmayan bir grup sektör bu düzenlemeye dahil edilmiştir. Bu düzenleme özellikle patent koruma süresi 5–10 yıl arasında değişen GOÜ'ler içindir ve bu nedenle az sınırlayıcı olarak düşünülebilir. Tüm bu yapılan değişikliklere uyum sağlanabilmesi için GOÜ'lere 1 Ocak 1995'ten başlamak üzere 5 yıllık bir süre verilmiştir. İlk 5 yıl içindeki hukuki düzenlemelerde çıkabilecek aksaklıklar nedeniyle, GOÜ'lerin yanı sıra en az gelişmiş ülkelere ilave bir 5 yıl daha verilebileceği karara bağlanmıştır. İlaç ve tarımla ilişkili kimya sektörü uygulamada bu sürelerin dışında kalmıştır. Ancak hemen belirtelim ki, Nihai Anlaşma içinde yapılan bu esneklikler, sanayileşmiş ülkelerin özellikle yüksek teknoloji sanayilerini içeren, çok hassas sektörlerdeki firmaların kaygıları için bir sebep teşkil etmiştir. Bu firmalara göre, GOÜ'lere aşağı yukarı bir on yıllık gecikme süresinin sağlanmış olması, anlaşmanın yakın gelecekteki kendi rekabet güçleri üzerine olumsuz etkiler doğuracağı anlamına gelmekteydi. Bu da müzakere gündeminde fikri ve sınaî mülkiyet haklarının ele alınmasında sanayileşmiş ülkelerin öncelikli amaçlarına ters düşmekteydi. Bu nedenle, bahsedilen firmalara taviz vermek amacıyla, 1 Ocak 1995'ten itibaren patent verilemeyecek böylesine ürünlerin bulunduğu bu tür ülkeleri kapsayan, gerçekleşmek üzere olan patentlere ilişkin koruma sağlanmıştır²⁸. Örneğin, anlaşmaya taraf olan ülkelerin tamamının, ilaç sektörü dahil teknolojinin tüm alanlarında ve her türlü konuda yapılacak patent başvurularını kabul etmeleri ve geçiş süreci bitimine kadar patentin tescili söz konusu olmasa bile, buluşun yeniliği başvuru tarihinden itibaren saklı tutulmak suretiyle geçiş süresi kadar münhasıran pazarlama hakkı tanınması söz konusu olmuştur²⁹. ABD'nin Uruguay Round başlangıcındaki pozisyonunu yansıtır biçimde Nihai Senet ile ortaya çıkan bir başka değişim ise, patent kanununun süreç (üretim usulleri) patentleri kadar ürün patentlerini de kapsayacak biçimde düzenlenmesidir. Bir grup GOÜ, bazı

²⁶E. Hill, “Intellectual Property Rights”, *Business America*, Vol. 115, Issue 1, January 1994, ss.10-12.

²⁷ Hill, 1994, s.11.

²⁸ Acharya, 1996, ss. 149-167.

²⁹ S.Doğu, “Tarife Dışı Engeller ve Sınaî Mülkiyet”, *Finansal Forum*, 29 Aralık 1998, s.9.

sektörlerde ürün patenti korumasını süratle yasaklamıştı. Bunun temel nedeni, ürün patentlerinin çok daha kısıtlayıcı olarak yorumlanmasıydı. Gerçekten de, eğer belirli bir süreç (usul) patentli bir ürünü üretmek için kullanılıyorsa, benzer ürünü üretmek için geliştirilmiş alternatif bir süreç, mevcut patenti ihlâl etmiyordu. Ancak ürünün kendisi patentliyse, ürünü üretmek için kullanılan yeni süreç mevcut patenti ihlâl edecekti. ABD, belirli bir ürünün (özellikle ilaç) tersine mühendislik yoluyla taklidini önlemek ve benzer ürünlerin alternatif üretimine olanak tanıyan süreç patentlerini sınırlandırmak amacıyla ürün patentlerini de bu düzenleme içine dahil ettirmiştir³⁰. Bu düzenleme özellikle ilaç ve kimya sektörleri açısından GOÜ'lerin yerli sanayilerini zorlayabilecek bir durum arz etmektedir.

Fikri ve sınaî mülkiyet alanında TRIPS Anlaşması'nın imzalanmasıyla yaşanan küresel oluşumlara ayak uydurabilmek için Türkiye'de süratle yeni kurumsal ve hukuki düzenlemelere başlamıştır. 1990'lı yıllarda bu amaçla atılan ilk adım daha anlaşmayı dahi imzalamadan önce 24 Haziran 1994'te "*Türk Patent Enstitüsü*"nü (TPE) kurmak olmuştur. Daha önceden Sanayi ve Ticaret Bakanlığına bağlı "*Sınaî Mülkiyet Dairesi*" faaliyetinde iken, TPE ile birlikte ülkede sınaî mülkiyet hizmetlerini yürütecek, bu hakların hukuki boyutunu belirleyip, bunları uygulayacak özerk bir devlet kurumu oluşturulmuştur. Yeni sürece ayak uyduracak hukuki mevzuatın altyapısı, Anlaşmaya taraf olunduğu 1995 yılından itibaren süratle hayata geçirilmeye başlanmıştır³¹.

4. Bir Teknoloji Politikası Aracı Olarak Patent Koruması:

Bir teknoloji politikası aracı olarak sınaî mülkiyeti korumaya yönelik düzenlemelerin amaçları ve etkinliği incelenirken, konu yalnızca patentlerle sınırlandırılacaktır. Ortaçağ Avrupa'sında gerçekleşen ilk patent uygulamaları büyük ölçüde yabancı teknolojinin açıklanması ve teknoloji transferini uyarma amacını taşıyorsa da, günümüzde fikri ve sınaî mülkiyet hakları ve patentlerin kullanılmasının temel sebebi ironik bir şekilde; *teknolojiyi korumak ve bedeli ödenmemiş kullanımı ve yayılmayı önlemek* olarak ortaya çıkmaktadır. Günümüzde teknoloji politikası iktisadi, patent korumasını, Ar-Ge'ye eksik yatırıma ve optimal teknolojik değişim oranının düşük olmasına neden olan piyasa yetersizliklerinin azaltılması ya da önlenmesinin bir aracı olarak bakmaktadır. Patent, teknolojik değişim sürecinin ürünlerinin mülkiyetine olanak tanıyan ve teknolojik gelişme sürecini iktisadi yapıda dinamik kılan bir araç olarak yorumlanmaktadır. Hâlbuki birçok iktisatçı patentlerin kullanımını bir politika aracı olarak yorumlarken, Ar-Ge faaliyetlerini uyarma biçimindeki sınırlı olan işlevinden ziyade, tekel hakkı sağlama biçimindeki yaygın işlevi üzerinde durmaktadır³².

Bir patent hakkı, yeni ve faydalı olmak kaydıyla herhangi bir yöntemi, makineyi ve imalat faaliyetini kapsayabilir. Patent hakkı, bu hakka konu olan şeyin yapımı, satışı veya kullanımını uzunca bir süre bu hak sahibine verdiği ve diğerlerinin rekabetinden koruduğu için, fikri ve sınaî mülkiyet hakları içinde en güçlü olanıdır. Patent süresi boyunca, patente tabi olan herhangi bir şeyin kullanımı patent sahibinin iznini gerektirmekte ve geleneksel olarak bir royalti ödenmesini zorunlu kılmaktadır. Bu koruma süresinin sonunda, korumaya tabi olan şey kamu alanına açılır. Bu noktada, patent sisteminin tekel yaratma ve bilgi işlevi görmesinden kaynaklanan bir çelişkiyi vurgulamak gerekir. Bu çelişki aynı zamanda bir teknoloji politikasının gerekliliğini de ortaya koymaktadır. Buna göre patent; "*ilk yatırımcının gerekli yatırımı yapmasını teşvik edecek yeterli kârı elde etmesinden önce, yeni yöntemlerin yaygınlaşmasını önleyen bir araçtır. Patent sisteminin meşruluğu, teknolojik yeniliklerin yaygınlaşma hızını yavaşlatarak, yaygınlaşacak daha fazla teknolojik yeniliklerin bulunmasını sağlamasıyla ilişkilidir*"³³.

³⁰ Acharya, 1996, ss.149-167.

³¹ Bu mevzuatın ayrıntılı kronolojisi için bkz; Türk Patent Enstitüsü, Resmi Web Sitesi, <http://www.turkpatent.gov.tr>

³² Acharya, 1996, ss.149-167

³³ J. Robinson, *The Accumulation of Capital*, Home-wood, III: Richard Irvin, 1956, s.87.

Joan Robinson’un cümleleriyle ifade edilen ve “*Patent Paradoksu*” olarak adlandırılan bu çelişkiyi şu şekilde sadeleştirmek mümkündür: Patent; buluşu yapan bir firmanın ya da mucidin, bu buluşu gerçekleştirene kadar yapmış olduğu Ar-Ge yatırımlarının maliyetini karşılamak ve bu buluşun yeniliğe dönüşmesini yani ticarileşmesini sağlamak amacıyla geliştirdiği, buluşun yaygınlaşmasını önleyen ve ilk yatırımcısına bu buluşu kullanma hakkını veren bir araçtır. Ancak sistemin meşruluğu ise bir taraftan patentle korunan yenilik alanlarında teknolojik yeniliğin yaygınlaşma hızını yavaşlatırken, diğer taraftan bu mekanizmanın yaygınlaşacak daha fazla teknolojik yeniliğin bulunmasını uyacağı argümanına dayanmaktadır.

Bu paradoks aslında bilginin *kamusal mal olma* niteliğiyle ilişkilidir. Bir firma veya mucit bir buluş geliştirdiğinde, kullanılabilir bilgi çok küçük bir maliyetle ya da tamamen maliyetsiz olarak diğer firmalarca elde edilebilir. Yeni teknolojiyi kullanan firma bunu diğerlerinden saklayamaz. Bu gibi dışsallıkların varlığı avantacılık (free riding) sorununu doğurur; firmalar mümkün olduğunca Ar-Ge faaliyetlerine yatırım yapmaksızın, yeni teknolojilerin nimetlerinden avantadan yararlanmak isterler. Sonuç olarak, tüm firmalar Ar-Ge faaliyetinin nimetlerini kullanmaya hazırlanırken, bedelini ödmeden yeni teknoloji üretmek amacıyla gerekli sermaye yatırımlarını finanse etmeye hiç bir firma yanaşmayacaktır. Ancak bir firma yeni buluşuyla ilgili bilgiyi yeterli bir süre saklamayı başarabilirse, doğal olarak elde edilen getiri gereken yatırımı uyardı yeterli bedeli sağlayacaktır. Ancak, tersine mühendislik, çeşitli dergilerde bilimsel verilerin yayımlanması gibi legal ve illegal kanallar, yeni üretim süreçleri ve bilgilerin taklit edilebilmesine olanak tanımakta ve buluşçu firmanın önde olma değerini azaltabilmektedir. Patentleri meşrulaştırmada kullanılan “*zorunlu tekelle bahşedilen bedeli ödenmiş buluşların sosyal yararlılığı*” argümanı, böylelikle patent koruması yokluğunda önemli buluşların olmayacağı, ya da çok daha sonra gerçekleşebileceği varsayımına dayanır. Bu görüşe göre patent sistemi ile “... zorunlu tekel süresi dolduktan sonra, buluşun diğerlerince taklit edilmesi için gerekli bilgi açığa vurularak, yeni teknolojinin tüm yararlarının topluma yayılması garanti edilmektedir”³⁴.

Patent sisteminin küresel anlamda olumlu etkiler yaratacağını savunan OECD’nin bir çalışmasında, patent sisteminin amaçları şu şekilde özetlenmektedir: “*Patent sisteminin temel amacı; bir buluşun tamamen açığa çıkmasını sağlamada bir teknolojik çözüm üzerine mucidin sınırlı bir tekel gücü kazanması yoluyla teknolojinin yaratılması ve yayılmasını teşvik etmektir. Patent başvurularında buluşun açığa çıkması, patent bilgisinin biricik kaynağıdır ve veri bir teknoloji alanındaki gelişme düzeyini ölçmede küresel bir araç görevini üstlenir. Patentler, bir mucide ya da yeni bir teknolojinin ilk kullanıcılarına belirli bir bölgede yeni teknolojiyi kullanma hakkını vermekte ve böylelikle Ar-Ge çabalarını ve yenilikle ilgili faaliyetleri uyardmaktadır*”³⁵. Böylelikle patentlerin ilk politika amacının ulusal teknolojik temeli ve ulusal bilimsel araştırmayı uyarma yoluyla yeni teknolojilerin yaratılması olduğu vurgulanmaktadır. Etkin bir patent sisteminin teknolojik yenilik sürecine üç aşamada yardımcı olması umulmaktadır³⁶:

- * Bir patent, mucide özellikle Ar-Ge yatırımlarıyla ilgili ilk maliyetlerini karşılamaya olanak tanıyacak bir şekilde belirli bir süre buluşunu münhasıran kullanma hakkı verir. Bu nedenden dolayı patent sistemi yenilik ve araştırma faaliyeti için bir uyarıcı gibi etkide bulunur.
- * Bu münhasır kullanımı içeren zaman süreci, satılabilir ürünlere yönelik buluşun gelişimi için uygun bir iktisadi çevreyi yaratmayı mucide garanti eder.
- * Patent sistemi dünyanın en geniş teknolojik bilgi deposunun toplanması, sınıflandırılması ve yayılması için bir çerçeve oluşturur.

OECD’nin çalışmasına göre patentlerin ikinci politika amacı, teknolojinin yayılmasıdır. Bu, patent süresinin niçin sınırlı ve yenilenemez olması gerektiğine açıklık getirdiği gibi, bir buluş ve özellikle de sınaî uygulamanın başvuru anında açığa vurması zorunluluğunu da açıklamaktadır. Başka bir deyişle patentler yayımlanmaktadır ve patent dokümanları en mükemmel teknolojik bilgi

³⁴ W. F. Shughart II, *The Organization of Industry*, HomeWood: Richard Irvin Inc, 1990, s.359.

³⁵ OECD, 1997, ss-7-8.

³⁶ OECD, 1997, ss.7-8.

kaynakları halini almaktadır³⁷. Dünyada her yıl 1,5 milyonu aşkın patent dokümanı yayınlanmaktadır. Bir çok ülke için patent dokümanları, Ar-Ge faaliyetlerini hızlandırmanın bir yolu ve teknoloji transferi için bir temel olarak kabul edilmektedir³⁸. Patent sistemine yönelik tüm bu olumlu görüşlere karşın bazı yazarlar patent sisteminin, ancak buluşların sırrının başka bir şekilde muhafaza edilemeyeceği hissedildiğinde açığa çıktığını vurgulamaktadır³⁹.

Sonuç Yerine

Genel olarak fikri ve sınai mülkiyet sistemi, özelde ise patent korumasının amaçlarını özetledikten sonra, patent sisteminin etkinliği ve özellikle GOÜ'ler açısından ne kadar yararlı olabileceği ile ilişkili bazı saptamalar yaparak çalışmayı sonlandırabiliriz:

OECD gibi kuruluşların yapmış olduğu, patent sistemini meşrulaştırmaya yönelik bahsedilen türdeki olumlu değerlendirmelerin yanı sıra, sistemin etkinliğine yönelik farklı tartışmaların da olduğu görülmektedir. Patent sisteminin gelişmiş ülkelerdeki etkinliğine yönelik bir yorum ilgi çekicidir. Bu yoruma göre; 19.Yüzyılda Batı Avrupa'nın çok hızlı sanayileşmesinde günün koşullarına uygun düzenleyici kurum olarak önemli etkileri olan patent sisteminin, günümüz koşullarında etkinliğinin büyük ölçüde azalması söz konusudur. 20.Yüzyılın özellikle ikinci yarısından itibaren ortaya çıkan portre şu şekilde özetlenmektedir⁴⁰:

- * Patent sistemi artık bir araştırma ve buluş motifi olmaktan uzaklaşmıştır.
- * Teknolojideki gelişmeler buluşu yalnızca düşünce ürünü olmaktan çıkarmış, büyük harcama ve özel örgütlenmeyi gerektiren, modern araştırma-geliştirme laboratuvarlarının varlığını zorunlu kılmıştır.
- * Radikal teknolojik yenilikler yerini küçük ve artımsal nitelikli yeniliklere bırakmakta, radikal yeniliklerin toplam yenilik içerisindeki payının düşmesi patentlerin önemini azaltmaktadır.
- * Araştırma yapabilen büyük firmaların patente gereksinimi küçük firmalardan azdır.
- * Üretim tekniklerinin son derece karmaşık bir nitelik kazanmasıyla bir patent dokümanında verilecek tariflerle toplumun o teknolojiye sahip olabilmesi olanaksız hale gelmiştir. Patent, açıklayıcı olma işlevini yitirmiş ve dolayısıyla patent sisteminden beklenen en önemli yarar yok olmuştur. Araştırmacı ise bu duruma tepki olarak ya patentlere okuyanı kendisine muhtaç edecek anons bilgiler koymakta ya da bu sistemi hiç ciddiye almadan çalışmalarının duyurmak istediği bölümlerini, kongre, fuar, sergi ve firma katalogu gibi alanlarda yayınlamaktadır.
- * Araştırmalar artık spekülatif olmaktan çıkmış ve artan oranda güdümlü bir hale gelmiştir. Sanayi ise bu durumda özellikle askeri alandaki güdümlü araştırmaların yan ürünlerinden yararlanabilmektedir

Bu portreye ilave edilmesi gereken ve patent sisteminin etkinliğini sorgulamayı gerektiren bir başka olgu ise sistemin sanayideki değişim hızını yakalayamadığı ile ilişkilidir. Günümüz teknolojisinde ürün-devresi oldukça kısalmıştır. Örneğin elektronik ve beyaz eşya gibi sanayilerde ürün devresi 2-3 yıla kadar düşmüştür. Patent hakkı almak için beklemek zorunda kalan bir firma rekabet yarışında geride kalabilmektedir. Bu nedenle teknolojik yeniliği teşvik etmenin bir yolu olarak patent sistemi hızlı bir şekilde gözden düşmekte, firmalar taklit riskine karşı daha kolay uygulanabilen ve daha düşük maliyetli yolları aramaktadırlar⁴¹.

³⁷ Uluslararası patent literatürünün tükenmez bir fikir antreposu olduğu belirtilmektedir. Halen dünya çapında 40 Milyon adetten fazla patent dokümanı bulunmaktadır ve bu teknik kütüphaneye her 30 saniyede bir yeni patent dokümanı ilave olmaktadır.

³⁸ OECD, 1997, s. 8.

³⁹ F. Machlup, E. Penrose, "The Patent Controversy in The Nineteenth Century", *Journal of Economic History*, Vol.10 May 1950, s. 27.

⁴⁰ Kaçar, 1977, ss.7-9.

⁴¹ "The Point Of Patents", *The Economist*, Vol. 316, Issue 7672, 15/9/1990, s.19-20. Örneğin Türkiye'de hukuki zorunluluk nedeniyle patent başvuruları, başvuru tarihinden itibaren incelemeli sistemde 36 ay, incelemesiz sistemde 24 ay ve faydalı modelde 20 ay gibi bir ortalama bekleme süresinden sonra sonuçlanmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz; Türk Patent Enstitüsü, *Patent/Faydalı Model Belgesi Başvuru Kılavuzu*, Nisan, 1999.

Tüm bu nedenlerle patent sisteminin gelişmiş ülkelerde dahi eski etkinliğini yitirdiği belirtilmekte ve sınaî üretim ve araştırmalarda öncü olan firmaların önemli bir kısmının araştırma faaliyetlerinde patent sistemini hiç dikkate almadıkları vurgulanmaktadır. Mevcut teknolojik düzey ve iktisadi yapı nedeniyle patentlerin; araştırmayı teşvik etme, araştırma ürünlerinden toplumu yararlandırma ve buluşu topluma mal etme işlevlerini büyük ölçüde yitirdikleri iddia edilmektedir⁴².

Peki bu sistem özellikle de TRIPS gibi *küresel nitelikli düzenlemelerle* niçin GOÜ'lere dayatılmaktadır? Bu sorunun yanıtı patentin günümüzde hâlâ etkin olan ve son küresel düzenlemelerle de daha da güçlenen GOÜ'lere karşı "*tekel gücü yaratma*" işlevi ile ilişkilidir. Gelişmiş ülkeler, GOÜ'lerin ekonomilerini serbestleştirme, yabancı yatırımlara ve ticarete açma konusunda önemli baskılar yaparken, fikri ve sınaî mülkiyet hakları konusunda sıkılaştırma ve uyum sağlama yönünde küresel uygulamaları dayatmaktadır. Bunda özellikle 1970 ve 1980'li yıllarda bir grup Doğu Asya ülkesinin tersine mühendislik, taklit ve uyarlama yoluyla teknolojik yeteneklerini yükseltmeleri ve bu durumun merkez ülkelerin yüksek nitelikli sanayilere dayalı karşılaştırmalı üstünlüklerini onarmaya yönelik baskılara neden olmasının büyük payı vardır. Merkez ülkeler bu kervana yeni GOÜ'lerin katılmasını istememekte ve patentlerin ilaç, kimya ve elektronik gibi özellikle kritik sektörlerde teknolojik imtiyaz ve tekel yaratma işlevinden sonuna kadar yararlanmayı arzu etmektedirler⁴³.

Dolayısıyla GOÜ'ler açısından patent sisteminden ulusal yarar sağlanmasının bazı koşulları söz konusudur. Burada vurgulanması gereken önemli nokta; özellikle sınaî mülkiyete yönelik kurumsal ve hukuki düzenlemelerin o ülkeye yarar sağlamasının, belirli bir sınaî yapı ve teknolojik birikim aşamasını gerektirdiği ve yeni teknolojiler geliştirebilen, yani yenilikçi Ar-Ge'nin yoğun olarak yapıldığı sanayileşmiş merkez ülkeler açısından bu tür düzenlemelerin daha olumlu sonuçlar doğurduğudur. Buna karşın, büyük ölçüde uyarlamacılık ve taklitçiliği içeren ve teknolojik birikimin ilk aşamalarında olan bir ülke için, sınaî mülkiyete yönelik aşırı sıkı uygulamalar bu süreci olumsuz etkileyecek, GOÜ'lere özgü teknolojik yayılmayı esas alan bir teknoloji politikasıyla bu uygulamalar bağdaşmayacaktır. Böylesine bir yapı içinde bulunan Türkiye gibi bir çok gelişmekte olan ülkede, yenilikçi Ar-Ge yapılmamakta, bu durum buluşu ve yeni teknoloji geliştirmeyi teşvik etmek için uygulanan patent sistemi gibi araçların, ne derece ve kimler için yararlı olacağı sorularını beraberinde getirmektedir. Türkiye örneğinde olduğu gibi; sınaî profil açısından teknolojik gelişmelere motor olabilecek organize olmuş zayıf bir yatırım malları sanayisi olan ve bu sanayisinin teknolojik olarak oldukça dışa bağımlı olduğu; buna karşın tekstil, gıda ve metal gibi basit sanayilerin ağırlıklı olduğu ve dolayısıyla yenilikçi Ar-Ge şeklinde yeni teknoloji geliştirme faaliyetlerinin bulunmadığı bir ülkede; bir de bilimsel ve teknolojik altyapının zayıflığı eklendiğinde, patent sisteminin kimlere hizmet edeceği sorusu önem taşımaktadır. Bu koşullardaki bir sanayide teknoloji politikası aracı olarak genelde sınaî mülkiyeti koruma, özelde ise patent sistemi formel bir teknoloji transferi sürecini besleyerek, yabancıların teknolojik imtiyazlarını korumaya hizmet edecektir. Türkiye'de verilen patentlerin dağılımına bakıldığında %90'dan fazlası *yabancılara verilen patentlerden* oluşmaktadır. Bu durumda etkin ve güçlü bir sınaî mülkiyet koruması, *küresel düzenlemelere uyumlu ulusal kanunlarla*, yabancıların teknolojik haklarını ve tekel gücünü korumaktan, teknolojik bağımlılığı derinleştirmekten ve transfer edilen teknolojiye yapılan ödemelerin faturasını yükseltmekten başka bir işlev görmeyecektir.

Kaynakça

⁴² Kaçar, 1977, s.9.

⁴³ Acharya 1996, ss.149–167.

- Acharya, R.**, “Intellectual Property Rights And Information Technology: The Impact Of The *Uruguay Round On Developing Countries*”, *Information and Communications Technology Law*, Vol. 5 Issue 2, June 1996, ss.149-167.
- Basalla, G.**, *Teknolojinin Evrimi*, Çev: Cem Soydemir, TÜBİTAK, 1996.
- Bazoğlu, S.**, “Paris Anlaşması Yoksul Ülkelerin Gelişmesine Engel”, *Finansal Forum*, 23.11.1998.
- Doğu, S.**, “Tarife Dışı Engeller ve Sınai Mülkiyet”, *Finansal Forum*, 29 Aralık 1998.
- Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü**, <http://wipo.org/eng/main.htm>, Erişim Tarihi: 10.5.2000.
- Dünya Ticaret Örgütü**, <http://www.wto.org/wto.intellec/intel1.htm>, Erişim Tarihi: 9.4.2000.
- Economist**, “The Point Of Patents”, *The Economist*, Vol. 316, Issue 7672, 15/9/1990,
- Hill, E.**, “Intellectual Property Rights”, *Business America*, Vol. 115, Issue 1, January 1994, ss.10-12.
- Hırş, E.**, *Fikri ve Sınai Haklar*, Ankara: Ar Basımevi, 1948
- İlyasoğlu, E.**, *Türk Bilgi Teknolojisi ve Gümrük Birliği*, T. İş Bankası Kültür Yayınları, Yayın No: 363, 1997.
- Japon Patent Ofisi**, <http://www.jpo.go.jp>, Erişim Tarihi: 11.2.2004
- Kaçar, S.**, “Patent ve Teknoloji Transferi”, *TMMOB, Makine Mühendisleri Odası, 1976 Sanayi Kongresi*, Ankara: 1977.
- Kazgan, G.**, *Yeni Ekonomik Düzen 'de Türkiye 'nin Yeri*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 2.Baskı, Nisan 1995.
- Kepek, Y.**, “Türkiye 'nin 1980 Sonrası Sanayileşme Süreci”, *75 Yılda Çarklardan Chip 'lere* (içinde), İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1999, ss.229-240.
- Machlup, F., E. Penrose**, “The Patent Controversy in The Nineteenth Century”, *Journal of Economic History*, Vol.10 May 1950.
- OECD**, *Patents and Innovation in International Context*, OCDE/ GD (97) 210, Paris, 1997.
- Robinson, J.**, *The Accumulation of Capital*, Home-wood, III: Richard Irvin, 1956.
- Shughart (II) W. F.**, *The Organization of Industry*, HomeWood: Richard Irvin Inc, 1990.
- Türk Patent Enstitüsü (TPE)**, *Beşinci Yılında Türk Patent Enstitüsü*, TPE Yayın No: 21, Haziran 1999.
- Türk Patent Enstitüsü (TPE)**, *Patent/Faydalı Model Belgesi Başvuru Kılavuzu*, Nisan, 1999.
- Türk Patent Enstitüsü (TPE)**, Resmi Web Sitesi, <http://www.turkpatent.gov.tr>
- U.N.T.S.**, No. 11851, Vol. 828, ss. 305-388.
- Yu, P.T.**, “Currents And Crosscurrents in The International Intellectual Property Regime”, *Working Paper*, Intellectual Property & Communications Law Program, Michigan State University College of Law, 2004, ss.1-32.
- Yüksel, M.**, Günümüzde Fikri Mülkiyet Hakları Ve Azgelişmiş Ülkeler, <http://www.ankarabaru.org/tr/kurultay/sunu/mehmetyuksel.asp>, Erişim Tarihi: 12.3.2001